

**La configuració del
paisatge medieval:
el comtat de
Barcelona fins el
segle XI**

Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica

Programa de doctorat: ***Poder i Societat a l'Edat Mitjana. Bienni 1995-1997***

Autor: ***Alfred Mauri Martí***

Director: ***Dr. José Ignacio Padilla Lapuente***

Títol: ***La configuració del paisatge medieval:el comtat de Barcelona fins el segle XI***

Dr. José Ignacio Padilla Lapuente

Alfred Mauri Martí

*Al meu pare,
que va patir les crueltats de la guerra,
que la vida li robà la memòria,
però no el somriure.*

Índex

Agraïments	7
Introducció	8
El paisatge	9
El comtat de Barcelona	14
El marc cronològic	16
Ia. part. La dinàmica del paisatge	
1. Les interaccions dels sistemes abiòtic, biòtic i antròpic	19
2. La diferenciació i l'especialització dels espais	26
3. Temps i canvi	31
Ila. part. La informació i les eines	
4. El tractament i la gestió de la informació	37
4.1. Les unitats d'informació i l'etiquetat	39
4.2. Les Unitats Topogràfiques i els Actors	43
5. Les eines informàtiques	46
5.1. El Gestor de Bases de Dades	48
La base de dades de Gestió de fonts	48
El registre d'UT	49
El registre d'AC	53
El registre de relacions UT/AC/AC	53
El registre de Llocs	54
El registre d'UE	54
Les taules de validació i de suport	56
5.2. El Sistema d'Informació Geogràfica	56
IIla. part. El paisatge del comtat de Barcelona fins el segle XI	
6. El punt de partida	60
6.1. Les condicions naturals de l'àrea d'estudi	61

6.2. Abans del comtat	71
L'espai urbà	73
L'espai rural	75
Els canvis al paisatge: lèvidència d'un nou model	77
7. Les fonts	91
7.1. Les característiques de la informació arqueològica	93
7.2. Les característiques de la informació documental	97
8. La definició i la percepció del territori comtal	103
8.1. Els límits i la definició del comtat	103
El comtat de Barcelona	104
El pagus de Barcelona	111
El territori de Barcelona	112
8.2. Les percepcions territorials de segon nivell	113
8.3. Les territorialitats administratives	119
El castell termenat	119
Els palaus	124
Les vil·les	132
Les parròquies	146
8.4. Les percepcions territorials locals	150
9. L'acció humana sobre el territori	154
9.1. Els pobladors i la seva distribució	155
Característiques dels pobladors	155
La distribució de la població	159
Els espais d'hàbitat a través de l'arqueologia	171
La plaça Doctor Guardiet (Rubí)	171
Les primeres fases d'ocupació del mas Vilar (Olesa de Montserrat)	172
Les estructures medievals de can Roqueta II (Sabadell)	173
La vila Pauleniano (Polinyà)	174
Castellar Vell (Castellar del Vallès)	176
Les mencions de llocs d'hàbitat a la documentació	176
9.2. El control del territori i dels pobladors	199

El castell	200
Castellvell de Rosanes (Castellví de Rosanes)	206
Castell de Rosanes (Martorell)	208
Castell d'Eramprunyà (Gavà)	209
Castell de Cervelló (Cervelló)	210
Castell de Gelida (Gelida)	211
Castell de Subirats (Subirats)	212
Castellvell de la Marca (Castellví de la Marca)	214
Castell de Castellet (Castellet i la Gornal)	215
Castell de Mediona (Mediona)	215
Castell de Claramunt (La Pobla de Claramunt)	216
Castell de Burriac (Cabrera de Mar)	216
L'església	232
Els espais urbans	243
Barcelona	243
Olèrdola	250
Mataró	257
Ègara /Terrassa	258
Els altres nuclis urbans	265
La xarxa viària i el transport	282
9.3. L'exploració dels recursos	293
Població, poder i sistema econòmic	293
Fonts d'energia i recursos tecnològics	295
<i>L'energia humana i animal</i>	296
<i>L'instrumental i les infraestructures agrícoles</i>	297
<i>El foc, la biomassa vegetal i altres combustibles</i>	302
<i>L'energia hidràulica</i>	303
Els recursos hídrics	307
Els boscos	315
L'activitat productiva	319
<i>La ramaderia i la cria d'animals</i>	324
<i>Els productes del camp</i>	331

La terra	334
La vinya	337
Els horts	343
Els farraginals	347
Els erms	348
Les espècies vegetals	352
Les dimensions, les formes i la disposició	354
Compravendes, permutes, donacions i llegats	358
10. La seqüència històrica en el paisatge	367
10.1. El paisatge d'una crisi?	369
10.2. El trencament d'una tendència?	375
10.3. El salt fins a Barcelona i l'expansió cap el Penedès	377
10.4. Un nou model	382
Bibliografia	385
Annex	404
1. Relació de municipis actuals inclosos en l'àmbit del comtat de Barcelona	404
Índex de figures i mapes	409
Índex de taules	421
Annexos informàtics	
1. Versió completa de l'estudi en format PDF	
2. Fitxes d'UT	
3. Fitxes de llocs	
4. Registre de llocs per àmbits municipals actuals	
5. Registre de topònims per àmbits municipals actuals	

Agraïments

El procés de redacció d'una tesi doctoral és sempre llarg, o almenys em costa pensar el contrari. El fet que aquest es desenvolupi mentre la vida habitual fa el seu camí porta a una necessària convivència i harmonització amb molts altres aspectes de la vida personal. Un fet que repercuteix sobre les persones de l'entorn amb les que es comparteix la vida i que al cap i a la fi, si esperonen al treball, és per una estima que els porta a compartir la il·lusió que un diposita en un projecte d'aquestes característiques. A ells, a la meva família, els dec el primer agraïment.

El fet de decidir-se a elaborar una tesi quan ja s'ha recorregut un bon tram de la vida fa també que aquesta contingui en part un solatge acumulat de la vida, dels coneixements, dels projectes i les il·lusions compartides amb moltes altres persones. Moltes coses de les que he fet en el camp de l'aprenentatge i de la recerca, fins i tot el mateix ànim per fer-ho, tenen el seu origen a vegades en estímuls i suports rebuts en moments puntuals, però claus. El despertar a la lectura i la comprensió dels edificis i la seva història, també del paisatge, sentint les apassionades i precises observacions d'en Jaume Amat. O el recolçament del Dr. Manuel Riu quan, amb més gosadia i il·lusió que coneixements per part meva, m'esperonava a portar endavant un treball continuat de recerca a Santa Margarida de Martorell i oferia el seu consell i sàvia opinió. Encapçalen una llarga llista de persones que han deixat la seva traça.

A d'altres persones els vull expressar el meu agraïment per la seva llarga col·laboració i confiança: la Dra. Rosario Navarro, la Montserrat Farreny, en Jordi Mesalles, en Miquel Vives. A aquest darrer dec el títol de la tesi, i especialment l'àmbit territorial en el que finalment es va fixar. Amb ell he compartit nombroses hores de camins, paisatges, mapes, programes informàtics... i també defalliments a mig camí tots dos de l'elaboració de les nostres respectives tesis.

No vull deixar d'esmentar la Maria Soler, amb la qual no solament a través de la recerca s'ha bastit una sòlida amistat, sinó que ha estat la persona que d'una manera directa més suport m'ha donat en la realització d'aquest treball, compartint esforços, opinions i debats. Compartint hores i hores en la tasca de localització i informatització de fonts documentals i arqueològiques. Encoratjant-nos reciprocament a assolir fites que de vegades vèiem que potser havíem pensat més assequibles del que finalment eren.

Finalment vull agrair al Dr. José Ignacio Padilla la seva confiança reiterada, el seu suport i el fet d'haver acceptat la proposta de direcció d'aquesta tesi.

Introducció

La realització dels cursos de Doctorat a la Universitat de Barcelona durant el bienni 1995 -1997, i especialment l'elaboració de la Memòria de Llicenciatura¹, em van permetre assajar tot un seguit de mètodes de treball i utilitzar eines de diferent tipus, especialment informàtiques, aplicades a la recerca històrica i a la gestió de la informació, que em van semblar molt suggerents i fèrtils de cara al futur.

La recerca presentada en aquell moment era fruit d'una progressiva elaboració metodològica i d'una reflexió, que té continuïtat en aquesta tesi, en la qual intervenien de manera especial la dinàmica de sistemes, el pensament complex, la informàtica, els sistemes de gestió de la informació per a la recerca històrica i el propi sentit de la investigació històrica.

En tot aquest entramat, el paisatge, entès des del vessant de l'estudi de sistemes, no pas en el fisonomista, es presentava com un camí adient per a desenvolupar i conduir la recerca.

El paisatge, entès com a sistema, ens permet afrontar l'estudi de la complexitat del fet històric, en les seves dimensions espacials i temporals i, alhora, ens obliga a un tractament integrat de la informació, superant compartimentacions estanques del coneixement, que en ben poc contribueixen al progrés científic.

La tesi que es presenta, es planteja afrontar un seguit de reptes nascuts d'aquella primera experiència i que s'expliquen en la resposta a tres preguntes que hom pot fer-se en llegir el títol escollit:

- per què el paisatge?
- per què el comtat de Barcelona?
- per què fins el segle XI?

1

MAURI, Alfred (1997a, inèdit): *Sistemes territorials i l'estudi de les traces arqueològiques medievals. Un exemple d'aplicació a l'antiga baronia de Castellvell de Rosanes. (Baix Llobregat, Barcelona)*. Memòria de Llicenciatura. Universitat de Barcelona.

El paisatge

El concepte de *paisatge*, en el registre col·loquial, ocupa un lloc allunyat del significat que aquest mot ha pres amb el pas del temps en els camps de la geografia, de l'arqueologia i de la recerca històrica en el seu conjunt.

Sí inicialment el mot *paisatge* evocava un àmbit territorial, i posteriorment va prendre noves accepcions vinculades al món de l'art; al llarg del segle XIX es farà present en els estudis geogràfics, tot i que inicialment en referència a l'aspecte d'un territori. Els estudis desenvolupats per Alexander Von Humboldt, però, faran èmfasi ja sobre qüestions que després es perfilaran com a claus, com són la importància de les interrelacions entre els elements que constitueixen el paisatge i la seva transformació dinàmica (HUMBOLDT: 1874).

No repetirem aquí el procés seguit pel concepte i la seva influència en els estudis geogràfics, que es pot seguir en una àmplia bibliografia ². Ens interessa, en canvi, seguir amb més detall com el concepte s'ha incorporat a l'àmbit dels estudis històrics, en molts casos, és cert, sota la influència directa de la geografia.

L'interès per la territorialitat dels fenòmens històrics, més enllà de la cartografia històrica, s'ha manifestat almenys des de mitjans del segle XX, però no es pot parlar, encara ara, de l'existència d'una metodologia única per analitzar-la. Si un problema es palesa des del primer moment és l'ambigüitat i la polivalència del terme *paisatge* aplicat als estudis geogràfics i històrics. Això ha donat lloc a no pocs debats i contradiccions, i ha estat la causa de la proliferació de corrents i escoles que s'han volgut ocupar de la qüestió, intentant precisar la seva concepció mitjançant l'ús de nous termes més o menys vinculats o relacionats: espai, territori, morfologia del territori...

Tot l'entramat terminològic, i alhora conceptual de la recerca, s'ha teixit paral·lelament a l'aparició i a la definició de noves ciències, com l'ecologia; de la importància creixent de la dinàmica de sistemes en el camp de les ciències socials i d'un desenvolupament tecnològic que va des de l'ús de la fotografia aèria, fins a la imatge satèl·lit, passant per la incorporació d'eines informàtiques d'alta capacitat per al tractament i filtrat d'imatges, per a la representació cartogràfica i per a l'anàlisi espacial.

Deixant de costat, com ja he assenyalat, la presència del concepte *paisatge* en el camp de la geografia, caldrà que ens situem a l'entorn dels anys trenta del segle

2

En constitueix un magnífic resum l'article publicat per J. Vilà Valentí el 1984: "La formación del concepto de paisaje en la geografía contemporánea", a *l Coloquio de Paisaje y Geosistema*. Barcelona. Pàg. 21-42. Aquest article és actualitzat posteriorment per un de Maria de Bolós (1992b): "Escuelas y tendencias actuales en la Ciencia del Paisaje", a *Manual de Ciencia del paisaje Teoría, métodos y aplicaciones*. Masson, S.A., Barcelona

XX per a detectar l'interès creixent dels historiadors per una *visió històrica del paisatge*. El trobarem a l'obra de M. Bloch i en els treballs dels *Annals*, a França; al *Nordic Deserted Farm Project*, a Escandinàvia; o a la definida ja com a *Landscape Archaeology* per Bradford a Gran Bretanya, el 1957 (BRADFORD: 1957). El *territori* serà present igualment, una dècada després, en la *New Archaeology*, (CLARKE (ed.): 1977; HODDER, ORTON: 1976), i ho farà ja de manera constant a partir d'aquestes dates en un nombre creixent d'estudis ³.

En aquests s'hi segueix copsant la diversitat metodològica de cada corrent, amb una tendència progressiva cap el treball interdisciplinar, els estudis diacrònics i l'esforç per incorporar la complexitat, alhora que l'anàlisi espacial amplia el seu camp més enllà dels mapes de distribució de jaciments, la identificació d'àrees d'influència, etc. Certament ha estat en la recerca arqueològica on s'observa més aquesta diversitat, però també el debat metodològic més viu i, com a resultat, una concreció creixent en els conceptes i mètodes ⁴.

En l'àmbit de la península ibèrica són d'obligada menció els seminaris d'arqueologia espacial impulsats pel Dr. Francisco Burillo, a Terol, des de fa més d'una dècada; o la recerca impulsada pel Dr. Felipe Criado a la Universitat de Santiago de Compostela, on actualment està constituït el *Laboratorio de Arqueología y Formas Culturales*, al qual s'ha integrat el *Grupo de Investigación en Arqueología del Paisaje*, amb una àmplia producció científica i editorial. Ambdós han tingut un paper destacat en la difusió i el debat metodològic.

A la Universitat de Barcelona i a la Universitat Autònoma de Barcelona la producció d'estudis relacionats amb el paisatge i el territori ha estat nombrosa en la darrera dècada, amb investigacions sobre centuriacions, estructura de la xarxa viària romana i l'evolució del paisatge ⁵, així com també reflexions metodològiques, en aquest cas en referència al món medieval (BARCELÓ: 1988).

Fora del territori peninsular, cal destacar especialment per la seva influència l'activitat del *Centre d'Histoire Ancienne* de la Universitat de *Franche-Comté* de Besançon (França), que des dels anys vuitanta desenvolupa intensos estudis

3

La incorporació i les experiències de l'ús del concepte *paisatge* en el camp de l'arqueologia es poden seguir en l'article d'Almudena Orejas (1991): "Arqueología del paisaje: historia, problemas y perspectivas", a *AEspA*, núm. 64. Pàg. 191-230.

4

L'evolució recent dels estudis d'arqueologia del paisatge la podem seguir en el capítol que hi dedica Josep Maria Palet en la seva tesi doctoral (PALET: 1997, pàgs. 21-25), amb una síntesi clara i amb referències a les definicions més significatives emprades pels diferents corrents i escoles.

5

Veieu a la bibliografia: AGUILAR; OLESTI, PLANA: 1991; AGUILAR: 1993; ARIÑO, GURT: 1992 i 1993; OLESTI: 1993 i 1994; PLANA: 1989, 1993 i 1994; GURT, MARQUÉS: 1988; BURÉS, GURT, MARQUÉS; TUSET: 1990; ARIÑO, GURT, LANUZA, PALET: 1995).

sobre cadastració romana ⁶. Les investigacions desenvolupades a Itàlia tenen un punt d'obligada referència en l'obra *Misurare la terra: centuriazione e coloni nel mondo romano* (SETTIS: 1984), i actualment i pel món medieval en l'activitat de recerca de la *Università degli Studi di Siena*, especialment a l'entorn del projecte *Archeologia dei Paesaggi Medievali*, dirigit pel professor Riccardo Francovich ⁷.

Pel que fa als estudis històrics basats més en les fonts documentals potser el debat metodològic ha estat menys intens, però el tema no ha estat pas deixat de costat pels investigadors; el repàs de la bibliografia recent ens palesa la preocupació pels aspectes territorials. En són mostra a Catalunya les investigacions d'autors com Philip Banks (BANKS: 1980), Flocel Sabaté (SABATÉ: 1997) o Jordi Bolós i Joan J. Busqueta (BOLÓS, BUSQUETA: 1997, i BOLÓS, 2004). Aquests estudis evidencien la preocupació pels aspectes territorials i el paisatge que, en alguns, s'hi fa present sovint de manera indirecta. No hi és tractat sempre en la forma com ho veiem en els estudis arqueològics que he esmentat i dels quals, en quan a la integració de dades arqueològiques i documentals en constitueix un bon exemple l'estudi de Josep Maria Palet (PALET, 1997), amb una clara maduresa metodològica. S'hi perfila la concreció dels conceptes i de les tècniques de treball, superant la situació d'ambigüitat terminològica a la que feia al·lusió més amunt, mostrant la riquesa que proporciona aquesta orientació de la recerca.

A finals dels anys setanta, la irrupció de l'ecologia va impregnar els plantejaments metodològics i la reflexió de G. Bertrand (BERTRAND: 1975, 1978a, 1978b), que va ser qui, intentant fugir de l'ambigüitat del concepte *paisatge*, va incorporar el terme *geosistema*, creat per V. Sochava el 1963 (SOCHAVA: 1988). És precisament aquesta definició la que prenia a la meua memòria de llicenciatura (MAURI: 1997a, pàg. 14), seguint el text de Maria de Bolós:

*"Paisaje es una porción concreta de la superficie terrestre que en un momento determinado presenta una combinación compleja y dinámica de elementos interrelacionados que responde al modelo "geosistema" dentro de la concepción de "sistema abierto" de Bertalanffy. Estamos pensando en una definición que corresponde a una concepción científica de paisaje y se trata naturalmente de una totalidad, de una concepción **holística de la realidad integrada**"* (BOLÓS: 1992a, pàg. 71).

El concepte paisatge continua carregat d'ambigüitat, però la seva presència en la

6

Com a referències bibliogràfiques veieu: CLAVEL-LÉVÊQUE: 1983 i 1993; CHOUQUER, CLAVEL-LÉVÊQUE, FAVORY, VALLAT: 1987; CHOUQUER: 1989; CLAVEL-LÉVÊQUE, FAVORY: 1992; CHOUQUER, FAVORY: 1991 i 1992; FAVORY, FICHES: 1994; CLAVEL-LÉVÊQUE, JOUFFROY, VIGNOT: 1994.

7

L'estructura d'aquest projecte i el seu desenvolupament es pot seguir a: <http://www.paesaggimedievali.it>

producció científica geogràfica i històrica, i en els altres àmbits, és força aclaparadora. A tall d'exemple, observem a la taula 1 la freqüència amb que apareix el mot a Internet en llengua catalana, castellana i anglesa, solament fent ús del cercador *Google*⁸.

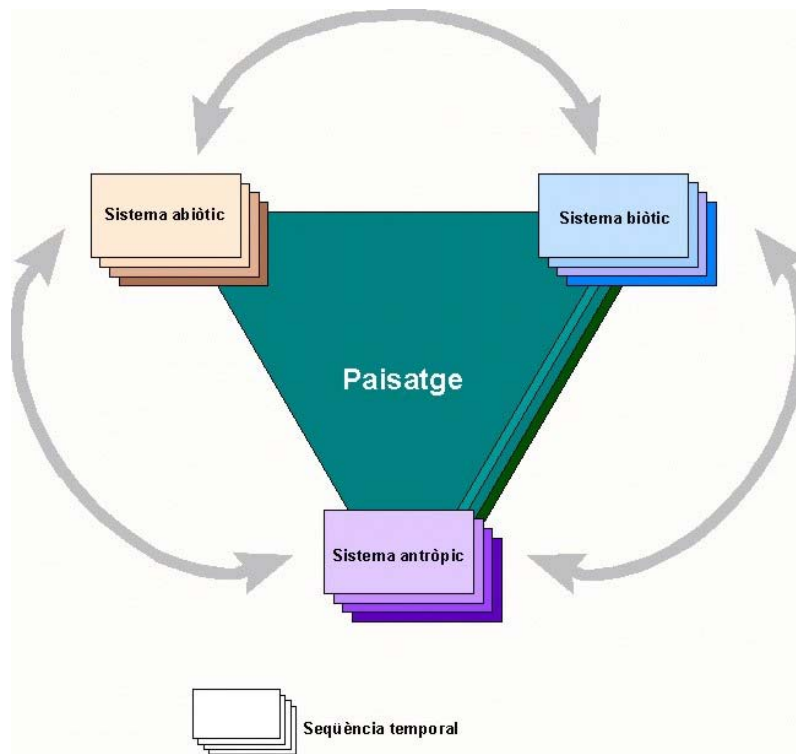
Taula 1

Paisatge	Vincles en català	Vincles en castellà	Vincles en anglès
	16.800	214.000	4.000.000
associat a ...			
geografia	1.440	16.600	260.000
història	1.090	83.500	1.210.000
arqueologia	641	5.450	96.600
arquitectura	2.070	30.800	186.000

Malgrat les xifres, evidentment la taula té un valor qualitatiu més que no pas quantitatiu. Entre aquests centenars de milers de vincles s'hi ressegueix, però, tota la multiplicitat de significats de *paisatge*, alhora que es palesa la seva penetració en múltiples camps econòmics, tècnics i científics. El paisatge s'ha fet present a la nostra societat com un valor i com a tal s'investiga, es dissenya, es remodela, es reconstrueix, es gestiona, etc. Es parla tant d'una multiplicitat de paisatges possibles (marí, desèrtic, urbà, industrial, rural,...), com des d'una perspectiva cronològica (neolític, medieval, postmodern,...), o temàtica (gastronòmic, vegetal, geològic,...), portant el concepte molt més enllà del seu significat quan es va incorporar al món de l'art. Tots aquests nous significats tenen alguns trets comuns: la consideració del paisatge com una realitat dinàmica, amb la qual l'ésser humà interactua, i l'acceptació de la capacitat d'incidència del paisatge sobre el propi comportament humà. El paisatge pren un aspecte, però alhora aquest reflecteix les interaccions que es produeixen en l'espai i en el temps i la seva mateixa aparença com a conjunt i, considerat com a sistema, té capacitats d'interacció que superen les que tenen aïlladament els elements que el constitueixen.

Els estudis integrats, en la forma com aquí ho exposo, són escassos, però principalment no pas per manca d'un plantejament perfectament integrable en el concepte de geosistema, sinó per la dificultat i l'escassetat de dades sobre molts dels aspectes a tractar; un dèficit que també es percebrà en alguns punts de la recerca que presento.

⁸ <http://www.google.com>

L'activitat dels sistemes abiòtic, biòtic i antròpic en un espai i les seves interrelacions generen configuracions espacials que interpretem com a paisatges. Vestigis d'aquestes configuracions s'acumulen en el temps, de la mateixa manera que succeeix en un jaciment arqueològic (MAURI: 1997a, pàg. 14).

Lògicament l'orientació de la recerca en el passat ha deixat de costat moltes vegades dades que ara cal recuperar i que prenen valor des d'aquesta nova perspectiva; també cal obrir i intensificar nous fronts de recerca. Alguns estudis propers són bona mostra de la fertilitat i de la riquesa informativa a que es pot accedir ⁹, que també es pot observar en treballs recents i territorialment més amplis, com els que s'han dut a terme dins *The Populus Project*, orientat als estudis d'arqueologia del paisatge en l'àmbit de la Mediterrània ¹⁰.

El paisatge se'ns presenta, així, com a font d'informació a la vegada que com a objecte d'estudi, però no per a copsar-hi els successius aspectes que ha tingut al llarg del temps, sinó com a porta d'entrada a la comprensió de la complexitat dels fets històrics en l'espai i en el temps, resituant potser l'ésser humà com un actor més dins el geosistema, però no menystenint la seva capacitat de transformació de l'entorn, mirant d'observar com ha actuat, les causes que l'han induït a fer-ho, quines han estat les conseqüències i en quina manera aquests coneixements ens ajuden a comprendre els efectes de les nostres actuacions avui i el seu impacte en el futur del geosistema i de les persones. Una complexitat que com més va més

9

Vegis com a exemple el treball desenvolupat per Santiago Riera sobre aspectes paleoambientals (RIERA: 1990, 1993 i 1995; RIERA, PALET: 1993)

10

Els resultats d'aquest projecte es van publicar el 1999, en una sèrie de cinc volums: BINTLIFF et alii: 1999; LEVEAU et alii: 1999; GILLINGS et alii: 1999; PASQUINUCCI et alii: 1999; FRANCOVICH et alii: 1999.

evident se'ns fa i que ens demana noves respostes per a vells i nous problemes; noves maneres d'aproximar-nos al coneixement del nostre entorn i d'interactuar-hi. Una aproximació a la complexitat que segurament ens aparta de la consideració del devenir històric com un camí únic en el que s'avança, de manera progressiva, envers una fita establerta sempre per endavant, però que contràriament, ens pot ajudar a redescobrir molts coneixements que malgrat el seu interès i riquesa, s'han diluït sota el pes de les opcions que s'han imposat en cada moment, no sempre necessàriament per ser les més òptimes. El paisatge esdevé la porta per endinsar-se en la riquesa de la complexitat i superar la linealitat simplificadora que massa sovint ha permès fer ús de la història com una mera eina de justificació i de propaganda.

El comtat de Barcelona

“Cada un dels sistemes que interactua en l'espai té la seva pròpia territorialitat; en alguns casos aquestes poden ser coincidents, però sovint no serà així. En realitat més aviat tindrem una superposició, en uns casos; unes àrees d'intersecció entre les territorialitats diferencials de cada sistema, en altres, i encara, una diferenciació espacial absoluta en altres.

Un dels problemes amb els quals ens enfrontem és que sovint no coneixem a priori la territorialitat de cada un dels sistemes que considerem en un estudi i, com a resposta, tendim a aplicar delimitacions territorials de tipus administratiu per tal d'esquivar la qüestió. (...) La definició de marcs territorials, d'identificació de direccionalitats, de fluxos i de jerarquies de circulació en funció de les actuals i de les nostres pròpies percepcions espacials constitueix un element de distorsió que ens pot abocar a la incomprensió, quan no a la tergiversació, de molts fenòmens.” (MAURI: 1997a, pàgs. 51 i 52). En el problema plantejat en aquest text rau en algunes de les motivacions que em van portar a considerar el comtat de Barcelona com un espai idoni per aquesta recerca.

El territori que identifiquem com a comtat de Barcelona, sobre el procés de formació i de delimitació del qual parlarem des d'una altra perspectiva més endavant, reuneix un seguit de condicions, tant en el seu propi procés històric com en relació als plantejaments d'aquesta recerca, que em van fer considerar-lo com un àmbit adequat:

- Estem davant el procés d'implantació d'una articulació territorial nova, de la que disposem d'un considerable ventall d'informació documental que ens permet seguir tant el procés de formació, com el context històric en que ho fa, com la seva evolució posterior. La disponibilitat de fonts documentals transcrits és elevada i es pot considerar força representativa.

- És un espai que es defineix en el marc d'un procés d'expansió del món cristià sobre un territori articulat prèviament per la dominació islàmica, que s'ha establert però sobre un espai amb una sòlida articulació territorial d'època romana, visible fonamentalment a través de la recerca arqueològica. Estem davant d'un territori que amb el pas del temps ampliarà els seus límits vers el sud, i que permet plantejar i analitzar qüestions relacionades amb el concepte de frontera i l'establiment de les formes de dominació, control i explotació dels nous territoris incorporats.

- Presenta una diversitat geogràfica àmplia, que ens permet tractar aspectes tant de la dinàmica territorial terra endins, com a les zones costaneres i analitzar-ne les relacions. La diversitat del relleu i de les condicions naturals permeten també observar i analitzar la influència que poden tenir en els processos històrics en una diversitat de paisatges.

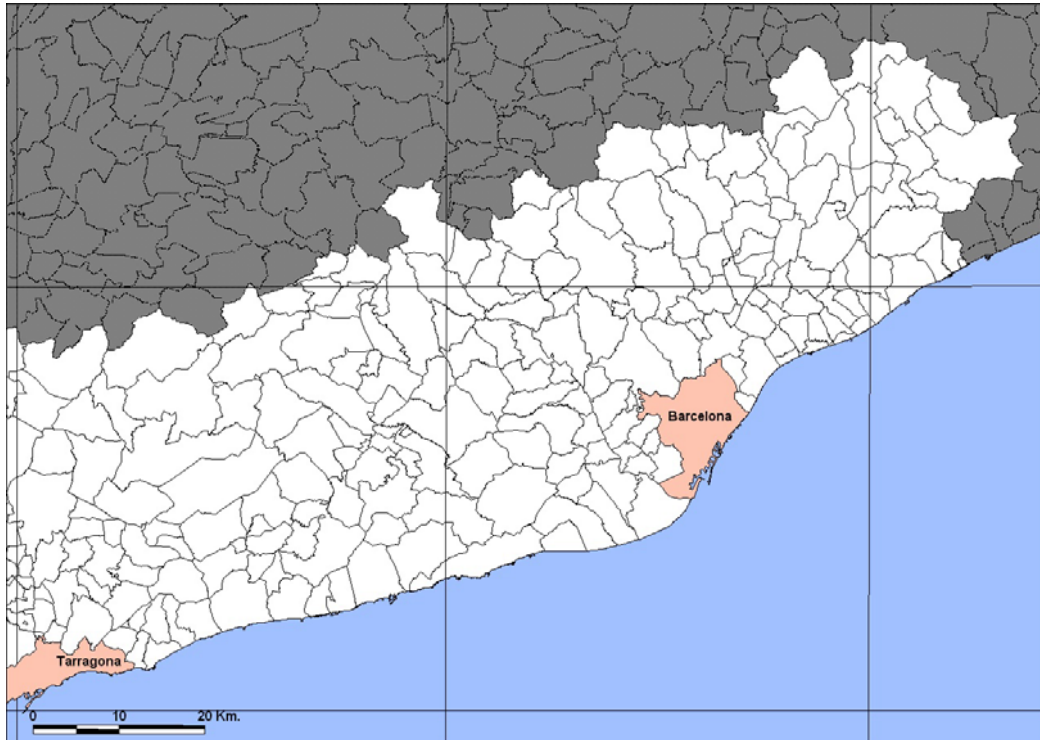
- Es conserven un important nombre de jaciments arqueològics i estructures edificades (castells i fortificacions, esglésies, zones d'hàbitat i urbanes, necròpolis, ponts, etc.), que proporcionen informació històrica susceptible de ser tractada conjuntament amb la provinent de fonts documentals.

- Les transformacions territorials modernes i contemporànies han estat molt intenses en alguns punts, però també s'han preservat espais relictos que fan possible analitzar la incidència que han tingut sobre patrons de conservació de la informació, o per analitzar com les antecedències poden haver condicionat les accions posteriors. La intensitat en els processos de transformació en que és immers bona part d'aquest antic territori, també ens obliga a plantejar-nos les relacions entre la gestió actual del territori i els problemes de conservació del patrimoni històric i cultural.

El territori estudiat cobreix una àrea aproximada de 4.500 Km², amb una longitud d'uns 125 Km. i una amplada que se situa de mitjana en els 40 Km., definint una franja paral·lela a la costa mediterrània. Un territori que pot semblar a primera vista com a excessivament gran per afrontar una investigació del tipus que aquí es proposa, tant per les dimensions, com pel volum d'informació de que cal fer ús.

Figura 2

Plànol dels termes municipals actuals, amb indicació en color blanc dels que havien format part totalment o parcial del territori del comtat de Barcelona. Els termes de Barcelona i Tarragona s'indiquen en color.

L'elecció ha estat premeditada. A l'inici d'aquesta introducció he fet alusió a l'interès per l'ús de recursos informàtics en el tractament de la informació i és un propòsit ferm cercar resposta a la manera com fer-ho i com, de la mateixa manera que ha estat possible en altres ciències, afrontar el processament de grans quantitats d'informació en la recerca històrica. Soc de l'opinió que vèncer aquest repte pot obrir noves perspectives de recerca i maneres de desenvolupar la investigació, tot fent possible extreure informació de dades que aparentment, per aïllades, podien semblar poc rellevants. Un àmbit territorial més reduït podia fer-ho més fàcil, però potser no ser prou significatiu, tot i ser cert que al llarg del procés de recerca hi ha hagut ocasions en les quals provocava cert defalliment, afortunadament superat finalment.

El marc cronològic

Estendre el marc cronològic del comtat de Barcelona més enllà del 801 esdevé, obviament, un anacronisme. Per tant, em centraré en el període que abasta des de l'inici del segle IXè fins a la finalització del segle XIè, però no pas de manera estricta pel que fa a l'inici. Això té la seva justificació en quelcom que ja he exposat anteriorment, com és la necessitat d'analitzar el paisatge des d'una perspectiva dinàmica en el temps, cosa que fa necessari prendre en consideració fins a quin

punt les situacions precedents condicionen les del període en estudi. Així, caldrà recular en ocasions fins a la situació en el món romà, especialment per la importància d'aquest període pel que fa a la incidència en el territori per l'impacte derivat de la seva acció, i per les intervencions d'ordenació del territori que es van dur a terme. També per aprofitar l'oportunitat d'estudiar i comparar les diferenciacions que han generat en el paisatge les successives configuracions socials, culturals i econòmiques.

Si el lílindar inicial sembla així prou justificat, caldrà ara aclarir la motivació de tancar aquest estudi amb el segle XI. Prenc aquí les paraules de Flocel Sabaté, que em semblen prou expressives: *“En realitat, el segle XII ja anuncia els canvis socioeconòmics que quallaran plenament en la centúria següent. Les modificacions en les relacions socials i econòmiques, juntament amb els característics plantejaments jurisdiccionals i, sobretot, amb la incidència dels emergents nuclis urbans justifiquen l'arraconament dels sistemes d'ubicació tradicionals i cerquen solucions més adequades. La coincidència, en determinades zones, amb puixants emergències feudals i l'evolució política, sobretot arran de l'enfortiment de la noció jurisdiccional del casal de Barcelona, envigoreixen la mateixa tendència”* (SABATÉ: 1997, pàgs. 38-39).